

„Egoismus“ mozku a imunitního systému vyvolává nedostatek energie ve stáří a při chronických zánětech

Prof. Dr. med. Rainer H. Straub

Laboratoř experimentální revmatologie a neuroendokrinní imunologie Univerzitní kliniky Regensburg, Německo

Nejnovější studie ukazují, že symptomy chronických zánětlivých onemocnění (CID – chronic inflammatory diseases) mohou být způsobeny enormními energetickými nároky imunitního systému. Pokud tato onemocnění nejsou léčena, vyžadují od aktivního imunitního systému dodatečný energetický výdej o 10–15 %, což znamená, že příčinou některých charakteristických příznaků CID je nedostatek energie. Mezi tyto příznaky patří únava, deprese, poruchy spánku, ztráta chuti k jídlu, svalová atrofie, ztráta kostní hmoty, inzulinová rezistence, ztráta plodnosti, zvýšená aktivita sympatického a snížená aktivita parasympatického nervového systému, hypertenze, zvýšená krevní srážlivost a některé další příznaky. Je třeba zdůraznit, že pacienti s CID mají často podobné problémy, jaké by se daly očekávat při aktivní nemoci, ačkoliv je v tomto stavu imunitní systém poměrně neaktivní. Zánětlivý proces hraje pravděpodobně významnou roli i u sekundárních onemocnění seniorů, i když imunitní aktivita není příliš výrazná. Takže kde je chybějící spojení, jestliže imunitní odpověď nemůže být příčinou nedostatku energie?

tickým“ imunitním systémem vyvolat celou řadu známých příznaků a symptomů uvedených níže (tento výčet není vyčerpávající):

- **denní únava a depresivní symptomy**
- **poruchy spánku**
- **ztráta chuti k jídlu, anorexie a podvýživa**
- **anémie spojená se zánětem**
- **úbytek svalové hmoty**
- **úbytek kostní hmoty**
- **inzulinová rezistence**
- **snížená plodnost a ztráta sexuální touhy**
- **vysoký krevní tlak**
- **zvýšená srážlivost krve**

Spuštění, šíření a modulace adaptivní imunitní odpovědi závisí na přesné regulaci molekul MHC třídy II. Na rozdíl od molekul MHC třídy I, které jsou široce vytvářeny v různých typech buněk, exprese molekul MHC třídy II, jako je HLA-DR, je za normálních podmínek omezena na buňky prezentující antigen (professional antigen-presenting cells, APCs) včetně makrofágů, dendritických buněk a B-lymfocytů. Naproti tomu v zánětlivých podmínkách⁵, například takových, jaké nastávají během imunosenescence, exprese HLA-DR mohou být spuštěny v buňkách, které původně neprezentovaly antigeny (non-professional APCs), jako jsou epitelální buňky a keratinocyty.^{6,7,8}

„Opakující“ se prezentace antigenů T-lymfocytům neprofesionálními APCs je jedna z příčin, které se projevují jako ztráty efektorové funkce T-buněk; mezi projevy tohoto stavu patří ztráta exprese receptoru CD28 těmito buňkami, zvláště v kontextu chronického zánětu.^{9,10} CD28 je nezbytný kostimulační receptor zodpovědný za aktivaci, proliferaci a přežití T-buněk.¹¹ Kostimulace CD28 je také nutná pro účinnou aktivaci T-lymfocytů CD4+, neboť hraje klíčovou roli v nastavení efektorové funkce v těchto buňkách.¹²

V předchozím modelu (STRAUB a kol. 2010; STRAUB 2012,2014; STRAUB CUTOLO, PACIFICI 2015; STRAUB SCHRADIN 2016) byly tyto známky a symptomy popsány jako nežádoucí důsledky vysoce ak-

Klíčová slova: Chronická zánětlivá onemocnění, záněty, mozek, imunitní systém, nedostatek energie, sekundární onemocnění

Na základě evoluční medicíny a specifických funkcí imunitního systému a mozku při regulaci energetické rovnováhy a paměťové funkce se předpokládá, že u CID a ve stáří musí existovat další detekovatelná spotřeba kalorií mimo imunitní systém. Tato dodatečná spotřeba závisí na zvýšené mozkové aktivitě spojené s bolestí, chronickým psychickým stresem, chronickými poruchami spánku, chronickými stavy úzkosti a – také často – s kouřením, protože kouření je psychomotoricky aktivující. V tomto modelu je nedostatek energie založen na součtu těchto dodatečných energetických nároků, včetně skrytých zánětů, které se mohou vyskytnout u CID v remisi a u starších lidí.

Tato platforma ilustruje, proč je náš léčebný cíl remise zánětů v případě CID jen jednou částí dobré klinické péče. Další energetické potřeby CID dosud nebyly dostatečně studovány, přestože mohou mít zásadní dopad na pohodu a fyzickou aktivitu pacientů, stejně jako na chronické nemoci, které mohou skončit fatálně. Zvláštní posouzení těchto dodatečných potřeb může otevřít nové terapeutické strategie.

„Cítím se vyčerpaný duševním stresem a systémovými záněty, ale proč?“ V dřívějších publikacích (STRAUB a kol., 2010, STRAUB 2012, 2014, STRAUB, CUTOLO, PACIFICI 2015; STRAUB, SCHRADIN 2016) prokázal autor, že stejně jako u vysoce aktivních chronických zánětlivých onemocnění, může nedostatek energie způsobený aktivním a „egois-

Na základě evoluční medicíny a specifických funkcí imunitního systému a mozku při regulaci energetické rovnováhy a paměťové funkce se předpokládá, že u CID a ve stáří musí existovat další detekovatelná spotřeba kalorií mimo imunitní systém.

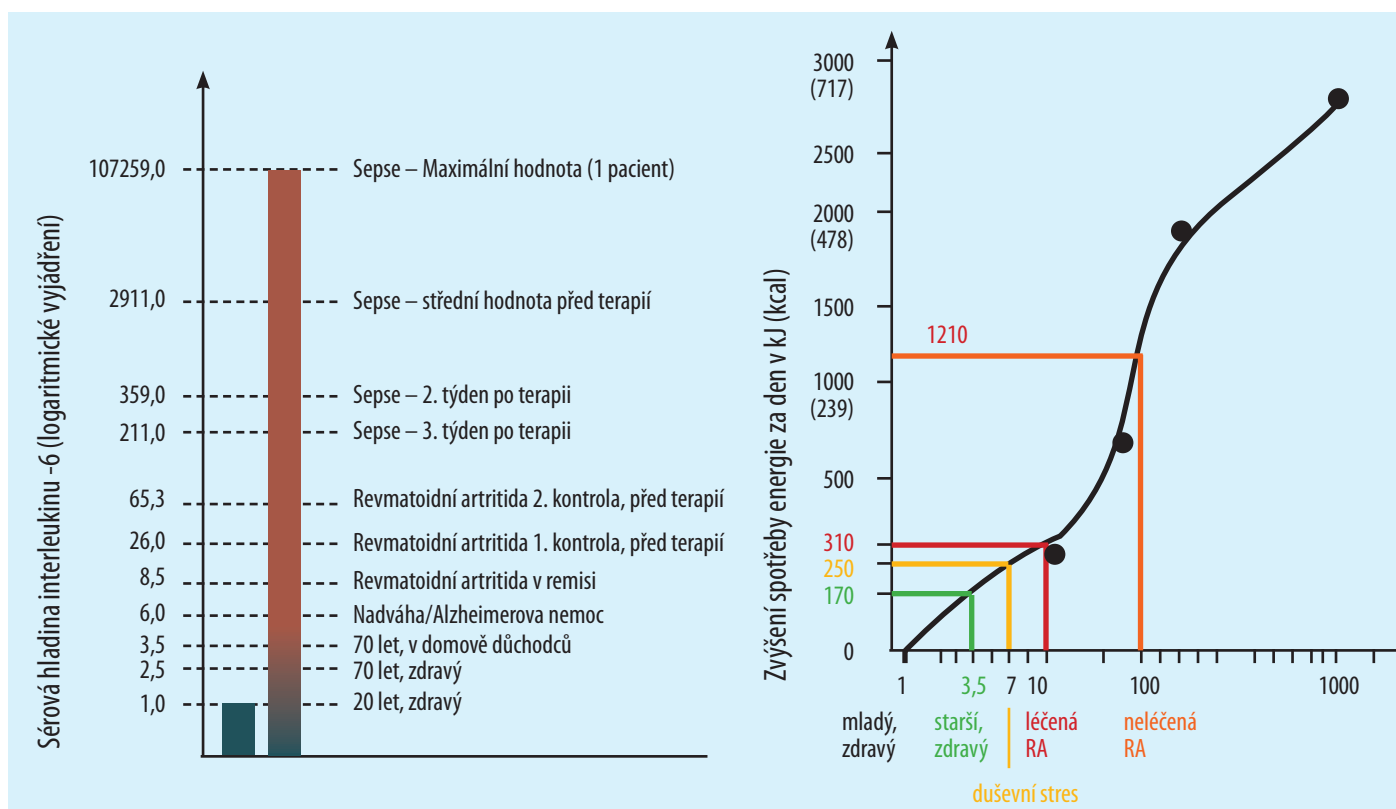
tivního imunitního systému spotřebovávajícího energii při CID, které působí na tělo velmi škodlivě a úzce souvisí s rizikem předčasné smrti. Vezmeme-li v úvahu výše uvedený seznam, okamžitě poznáme, že stejné známky a symptomy se mohou vyskytnout rovněž u starších osob a při chronických zánětlivých onemocněních v remisi bez větších zánětů. V posledních dvou případech je energetický výdej egoistické-

ho imunitního systému výrazně nižší než u vysoce aktivních zánětů (jako na začátku nebo při opětovném vzplanutí CID). Pokud je za tyto známky a symptomy zodpovědný nedostatek energie, proč se potom vyskytují také u starších osob nebo v průběhu remisí chronických zánětů bez známek onemocnění?

Než budeme diskutovat o chybějícím pojítku vyplývajícím z výše uvedené otázky, je třeba připomenout, že jedna osoba se sedavým způsobem života, výškou 1,80 m a tělesnou hmotností 85 kg potřebuje asi 10 000 kJ/den (STRAUB a kol., 2010).

Celková energetická náročnost celého imunitního systému v neaktivním stavu je ~1600 kJ za den, přičemž tato hladina může být při mírné aktivaci zvýšena o 25 % na ~2000 kJ za den (STRAUB a kol., 2010). Na základě této informace se nyní podíváme na různé úrovně zánětu a související potřebu energie, jak je znázorněno na následujícím obrázku.

Zabýváme-li se potřebou energie starších lidí nebo pacientů s revmatoidní artritidou, neměla by se energetická potřeba imunitního systému výrazně zvyšovat. Ve srovnání s neléčenými, aktivními chronickými zánětlivými onemocněními, nebo dokonce ve srovnání se sepsemi nepředstavují zvýšené úrovně zánětu, které se často vyskytují ve stáří, v období psychického stresu a u pacientů s CID v remisi, situace s vysokou

Obrázek: Různé úrovně systémového zánětu vedou k různým úrovním spotřeby energie. Levý obrázek popisuje různé úrovně systémového zánětu měřené pomocí sérové hladiny IL-6 s použitím vysoce citlivého přístroje ELISA. Záznamy jsou prezentovány jako sekvence od normálních zdravých jedinců k pacientům s chronickým zánětem a sepsí (viz odkazy níže). Je zřejmé, že starší osoby a pacienti s revmatoidní artritidou v remisi vykazují nízké sérové hladiny IL-6. Pravý obrázek ukazuje korelaci systémového zánětu (podle sérové hladiny IL-6) a výdejem energie (informace je schematické znázornění na základě článku Tsigos a kol., 1997). Zvyšující se hladiny sérového IL-6 zvyšují výdej energie (výdej energie je uveden v kJ/den [kcal/den]). Modrá čára objasňuje zkoumanou korelaci (TSIGOS a kol., 1997). Je zobrazeno pět situací pro 100 pg/ml séra IL-6 u neošetřené revmatoidní artritidy (RA) (RA; oranžová čára (Cutolo a kol., 1999)), 10 pg/ml u dobře ošetřené RA (červená čára (Straub a kol., 2003)), 6–7 pg/ml séra IL-6 při psychickém stresu (olivově hnědá čára - (LUTGENDORF a kol., 1999)), 3,5 pg/ml IL-6 v séru u zdravých starších osob (zelená čára (STRAUB a kol., 1998)), a 1 pg/ml IL-6 v séru pro mladé zdravé lidi (STRAUB a kol., 1998). Odpovídající nárůst spotřeby energie v klidu je indikován na ose Y jako 1210, 310, 250, 170 a 0 kJ/den. V souladu s tím vedou k vysoké spotřebě energie pouze vysoké sérové hladiny IL-6.

energetickou náročností (viz obrázek). Co je tím chybějícím pojtkem?

Ve všech výše uvedených úvahách (zaměřených na starší osoby a pacienty s chronickým zánětem) jsme navzdory lepším znalostem vynechali energetickou potřebu egoistického a aktivního mozku. Již víme, že mozek má podobný energetický požadavek jako imunitní systém (~2000 kJ za den (STRAUB a kol., 2010)). Psychomotorická aktivita vyvolaná mozkiem (mozek a svaly společně) skutečně vyžaduje, jak je vyplývá z tabulky 1, další potřebu energie navíc.

V dřívějších člancích (STRAUB a kol. 2010, STRAUB 2012, 2014, STRAUB, CUTOLO, PACIFICI 2015, STRAUB, SCHRADIN 2016) autor ukázal, že tyto známky a symptomy (viz seznam výše) jsou prostě nepříznivými důsledky CID. To se ukázalo jako nepřesné. Namísto toho nyní navrhuje nový model, v němž tyto známky a symptomy představují výhodné vyrovnávací mechanismy těla ve chvílích krátkodobého nedostatku energie. Tato adaptivní, pozitivně zvolená reakce není určena pro dlouhodobé použití: dlouhodobější používání těchto mechanismů nutně vede k vývoji nevyhovující energetické bilance, která je doprovázena ztrátou energetických rezerv.

Pokud nedostatek energie nemůže být překonán, pak v delším časovém úseku výrazně poklesne jak plánovaná/zamýšlená fyzická, tak i duševní energetická potřeba (obrázek 3). Dlouhodobé důsledky snížené fyzické a psychické aktivity vedou ke kardiovaskulárním onemocněním (ALVES a kol., 2016), metabolickým poruchám a obezitě, kognitivním dysfunkcím a bolestem (Chang a kol., 2017; Paley, JOHNSON 2016), neurodegenerativním onemocněním (Phillips a kol. 2014; PHILLIPS a kol., 2015).

Tato dodatečná poptávka po energii pro psychomotorické aktivity je často pozorována u pacientů s chronickým zánětem v remisi a u starších osob. Tato potřeba není spojena s aktivním imunitním systémem. Nový model je založen na předpokladu, že nedostatek energie v těchto skupinách je způsoben vysokou úrovní psychomotorické aktivity (mozku a svalů). Například bolest, psychický stres, poruchy spánku a úzkost potřebu energie zvyšují (viz. tabulka).

Psychomotorická aktivita	Potřeba energie navíc *	Reference
Akutní bolest	< 60 %	[1]
Chronická bolest	15 %	[2]
Psychický stres	< 30 %	[3], [4], [5]
Poruchy spánku	< 30 %	[6,7], [8]
Strach	< 10%	[9]
Silné kouření	< 15%	[10]

Tabulka: Činnosti, které vedou ke zvýšení denních energetických požadavků. * Potřeba energie navíc je u zdravých lidí relativní vzhledem k absolutní potřebě energie a je reprezentována jako procentuální podíl základní nebo celkové potřeby energie. K potřebě dodatečné energie vyvolané vysokou psychomotorickou aktivitou se přidává potřeba, která vyplývá z nízkoprahových zánětů. Ta se může nacházet až o 10 % nad normální bazální metabolickou rychlostí, jak je patrné z případu kompenzované hepatitidy C (PICHE a kol., 2000).

Celková energetická náročnost celého imunitního systému v neaktivním stavu je ~1600 kJ za den, přičemž tato hladina může být při mírné aktivaci zvýšena o 25 % na ~2000 kJ za den (STRAUB a kol., 2010). Na základě této informace se nyní podíváme na různé úrovně zánětu a související potřebu energie.

Zabýváme-li se potřebou energie starších lidí nebo pacientů s revmatoidní artritidou, neměla by se energetická potřeba imunitního systému výrazně zvyšovat. Ve srovnání s neléčenými, aktivními chronickými zánětlivými onemocněními, nebo dokonce ve srovnání se sepsemi nepředstavují zvýšené úrovně zánětu, které se často vyskytují ve stáří, v období psychického stresu a u pacientů s CID v remisi, situace s vysokou energetickou náročností. Co je tím chybějícím pojtkem?

Ve všech výše uvedených úvahách (zaměřených na starší osoby a pacienty s chronickým zánětem) jsme navzdory lepším znalostem vynechali energetickou potřebu egoistického a aktivního mozku. Již víme, že mozek má podobný energetický požadavek jako imunitní systém (~2000 kJ za den (STRAUB a kol., 2010)). Psychomotorická aktivita vyvolaná mozkiem (mozek a svaly společně) skutečně vyžaduje, jak je vyplývá z níže uvedené tabulky, další potřebu energie navíc.

V dřívějších člancích (STRAUB a kol. 2010, STRAUB 2012, 2014, STRAUB, CUTOLO, PACIFICI 2015, STRAUB, SCHRADIN 2016) autor ukázal, že tyto známky a symptomy (viz seznam výše) jsou prostě nepříznivými důsledky CID. To se ukázalo jako nepřesné. Namísto toho nyní navrhuje nový model, v němž tyto známky a symptomy představují výhodné vyrovnávací mechanismy těla ve chvílích krátkodobého nedostatku energie. Tato adaptivní, pozitivně zvolená reakce není určena pro dlouhodobé použití: dlouhodobější používání těchto mechanismů nutně vede k vývoji nevyhovující energetické bilance, která je doprovázena ztrátou energetických rezerv.

Pokud nedostatek energie nemůže být překonán, pak v delším časovém úseku výrazně poklesne jak plánovaná/zamýšlená fyzická, tak i duševní energetická potřeba. Dlouhodobé důsledky snížené fyzické a psychické aktivity vedou ke kardiovaskulárním onemocněním (ALVES a kol., 2016), metabolickým poruchám a obezitě, kognitivním dysfunkcím a bolestem (Chang a kol., 2017; Paley, JOHNSON 2016), neurodegenerativním onemocněním (Phillips a kol. 2014; PHILLIPS a kol., 2015).

Tato dodatečná poptávka po energii pro psychomotorické aktivity je často pozorována u pacientů s chronickým zánětem v remisi a u starších osob. Tato potřeba není spojena s aktivním imunitním systémem. Nový model je založen na předpokladu, že nedostatek energie v těchto skupinách je způsoben vysokou úrovní psychomotorické aktivity (mozku a svalů). Například bolest, psychický stres, poruchy spánku a úzkost potřebu energie zvyšují (tabulka 1). psychiatrickým onemocněním (Hallgren a kol., 2016), kachexií (MCPHEE a kol., 2016) a dalšími chronickými onemocněními, jako onkologické nemoci (KYU a kol, 2016). Všechny tyto stavy působí jako rizikové faktory pro výskyt předčasného úmrtí.

Proto není současný cíl - dosažení remise CID - dostatečně ambiciózní. Lékaři a farmaceutické společnosti by měly učinit další krok směrem k integračnímu přístupu a randomizovaným klinickým studiím kontrolovaným studiím, které přesahují vlastní imunosupresi.

klinickým studiím. Rovněž by se měla také léčit psychomotorická hyperaktivita, neboť ta ubírá organismu velké množství energie.

Literatura

1. Alves AJ, Viana JL, Cavalcante SL, Oliveira NIL, Duarte JA, Mota J, Oliveira J, Ribeiro F (2016): Physical activity in primary and secondary prevention of cardiovascular disease: Overview updated. *World J Cardiol*, 8, 575-83.
2. Chang YK, Chu CH, Chen FT, Hung TM, Etnier JL (2017): Combined Effects of Physical Activity and Obesity on Cognitive Function: Independent, Overlapping, Moderator, and Mediator Models. *Sports Med*, 47, 449-68.
3. Hallgren M, Herring MP, Owen N, Dunstan D, Ekblom O, Helgadottir B, Nakitanda OA, Forsell Y (2016): Exercise, Physical Activity, and Sedentary Behavior in the Treatment of Depression: Broadening the Scientific Perspectives and Clinical Opportunities. *Front Psychiatry* 7, 36.
4. Kyu HH, Bachman VF, Alexander LT, Mumford JE, Afshin A, Estep K, Veerman JL, Delwiche K, Iannarone ML, Moyer ML, Cercy K, Vos T, Murray CJ, Forouzanfar MH (2016): Physical activity and risk of breast cancer, colon cancer, diabetes, ischemic heart disease, and ischemic stroke events: systematic review and dose-response meta-analysis for the Global Burden of Disease Study 2013. *BMJ*, 354, f3857.
5. McPhee JS, French DP, Jackson D, Nazroo J, Pendleton N, Degens H (2016): Physical activity in older age: perspectives for healthy ageing and frailty. *Biogerontology*, 17, 567-80.
6. Paley CA, Johnson MI (2016): Physical Activity to Reduce Systemic Inflammation Associated With Chronic Pain and Obesity: A Narrative Review. *Clin J Pain*, 32, 365-70.
7. Phillips C, Baktir MA, Srivatsan M, Salehi A (2014): Neuroprotective effects of physical activity on the brain: a closer look at trophic factor signaling. *Front Cell Neurosci* 2014,8,170.
8. Phillips C, Baktir MA, Das D, Lin B, Salehi A. The link between physical activity and cognitive dysfunction in Alzheimer disease. *Phys Ther* 2015,95,1046-60.
10. Piche T, Schneider SM, Tran A, Benzaken S, Rampal P, Hebuteme X (2000): Resting energy expenditure in chronic hepatitis C. *J Hepatol*, 33, 623-7.
11. Straub RH, Cutolo M, Buttgerief F, Pongratz G. Energy regulation and neuroendocrine-immune control in chronic inflammatory diseases. *J Intern Med* 2010,267,543-60.
13. Straub RH. Evolutionary medicine and chronic inflammatory state - known and new concepts in pathophysiology. *J Mol Med* 2012,90,523-34.
14. Straub RH. Insulin resistance, selfish brain, and selfish immune system: an evolutionarily positively selected program used in chronic inflammatory diseases. *Arthritis Res Ther* 2014,16(Suppl 2),S4 (pages 1-15).
15. Straub RH, Cutolo M, Pacifici M. Evolutionary medicine and bone loss in chronic inflammatory diseases - a theory of inflammation-related osteopenia. *Semin Arthritis Rheum* 2015,45,220-8.
16. Straub RH, Schradin C. Chronic inflammatory systemic diseases: An evolutionary trade-off between acutely beneficial but chronically harmful programs. *Evol Med Public Health* 2016,2016,37-51.

Literatura k obrázku

- Cutolo M, Foppiani L, Přete C, Ballarino P, Sulli A, Villaggio B, et al. (1999): Hypothalamic-pituitary-adrenocortical axis function in premenopausal women with rheumatoid arthritis not treated with glucocorticoids. *J Rheumatol*; 26(2):282-8.
- Lutgendorf SK, Garand L, Buckwalter KC, Reimer TT, Hong SY, Lubaroff DM (1999): Life stress, mood disturbance, and elevated interleukin-6 in healthy older women. *J Gerontol A Biol Sci Med Sci*;54(9):M434-M9.

- Straub RH, Konečná L, Hráč S, Rothe G, Kreutz M, Schülmerich J, et al. (1998): Serum dehydroepiandrosterone (DHEA) and DHEA sulfate are negatively correlated with serum interleukin-6 (IL-6), and DHEA inhibits IL-6 secretion from mononuclear cells in man in vitro: possible link between endocrinosenescence and immunosenescence. *J Clin Endocrinol Metab*;83(6):2012-7.
- Straub RH, Pongratz G, Schülmerich J, Kees F, Schaible TF, Antoni C, et al. (2003): Long-term anti-tumor necrosis factor antibody therapy in rheumatoid arthritis patients sensitizes the pituitary gland and favors adrenal androgen secretion. *Arthritis Rheum*;48(6):1504-12.
- Tsigos C, Papanicolaou DA, Defensor R, Mitsiades CS, Kyrou I, Chrousos GP (1997): Dose effects of recombinant human interleukin-6 on pituitary hormone secretion and energy expenditure. *Neuroendocrinology*;66(1):54-62.

Literatura k tabulce

1. Holland-Fischer P, Greisen J, Grofte T, Jensen TS, Hansen PO, Vilstrup H (2009): Increased energy expenditure and glucose oxidation during acute nontraumatic skin pain in humans. *Eur J Anaesthesiol*, 26,311-7.
2. Xu Z, Li Y, Wang J, Li J (2013): Effect of postoperative analgesia on energy metabolism and role of cyclooxygenase-2 inhibitors for postoperative pain management after abdominal surgery in adults. *Clin J Pain*, 29,570-6.
3. Gaba AM, Zhang K, Marder K, Moskowitz CB, Werner P, Boozer CN (2005): Energy balance in early-stage Huntington disease. *Am J Clin Nutr*, 81,1335-41.
4. Hitzte B, Hubold C, van DR, Schlichting K, Lehnert H, Entringer S, Peters A (2010): How the selfish brain organizes its supply and demand. *Front Neuroenergetics*, 2,7-17.
5. Yokozeki T, Watanabe J, Makita M, Hasumura S, Hamano M, Fujinami J (1997): Work intensity during working hours and different types of care done by special nursing home workers. *Nihon Eiseigaku Zasshi*, 52,567-73.
7. Markwald RR, Melanson EL, Smith MR, Higgins J, Perreault L, Eckel RH, Wright KP, Jr. (2013): Impact of insufficient sleep on total daily energy expenditure, food intake, and weight gain. *Proc Natl Acad Sci U S A*, 110,5695-700.
9. Jung CM, Melanson EL, Frydendall EJ, Perreault L, Eckel RH, Wright KP (2011): Energy expenditure during sleep, sleep deprivation and sleep following sleep deprivation in adult humans. *J Physiol*, 589,235-44.
10. Fekete K, Boutou AK, Pitsiou G, Chavouzis N, Pataka A, Athanasiou I, Ilonidis G, Kontakiotis T, Argyropoulou P, Kioumis I (2016): Resting energy expenditure in OSAS: the impact of a single CPAP application. *Sleep Breath*, 20,121-8.
11. Schmidt WD, O'Connor PJ, Cochrane JB, Cantwell M (1996): Resting metabolic rate is influenced by anxiety in college men. *J Appl Physiol* (1985), 80,638-42.
12. Gonseth S, Dugas L, Viswanathan B, Forrester T, Lambert V, Plange-Rhule J, Durazo-Arvizu R, Luke A, Schoeller DA, Bovet P (2014): Association between smoking and total energy expenditure in a multi-country study. *Nutr Metab (Lond)*, 11,48-11.